

Valeriana

ČTENÍ PRO PŘÁTELE
BIOLOGICKO-DYNAMICKÉHO
ZEMĚDĚLSTVÍ

č. 9

Mimořádná příloha BIO - měsíčníku pro trvale udržitelný život

Théodore Rousseau: Napajedlo

Příroda!

Jsme jí obklopeni a pohlceni - neschopni z ní vystoupit a neschopni hlouběji do ní proniknout. Bez prošení a varování strhává nás do víru svého tance a žene nás sebou, dokud znavení nespočineme v jejím náručí.

Věčně tvoří nové podoby; co nyní je, ještě nikdy nebylo, co bylo, už se nikdy nevrátí - vše je nové a přesto tím starým zároven.

Žijeme uprostřed ní a jsme jí cizí. Bez ustání s námi rozpráví a své tajemství nám nevyzradí. Stále na ni působíme a přece nad ní nemáme žádnou moc.

Jakoby vše založila na individualitě a z individuí si nic nedělá. Stále staví a stále ničí a její díla na je nepřístupná.

Žije v samých dětech, a matka, kde ta se nachází? - Je jedinou umělkyní: z nejprostší látky k největším kontrastům; bez zdání námahy k nejvyššímu dokonání - k nejpřesnější určitosti, vždy pokryté měkkým závojem. Každé její dílo má svou vlastní podstatu, každý její projev je tím nejizolovanějším pojmem, a přece se vše v jedno pojí.

Hraje divadelní představení: zda je ona sama vidí, nevíme, a přece je hraje pro nás, stojící v koutě.

Věčný život, zrod a pohyb je v ní, a přesto se neposouvá. Věčně se mění a ani na okamžik nezůstane stát. Zůstat - slovo, které nezná, a stát - pojem,

který dala do klatby. Je pevná. Její krok je odměřený, její výjimky vzácné, její zákony neměnné.

Přemýšlí a rozjímá bez ustání; nikoli však jako člověk, nýbrž jako příroda. Vyhradila si vlastní všeobjímající smysl, který jí nikdo neodkoupá.

Lidé jsou všichni v ní a ona ve všech. Se všemi hraje přátelskou hru a raduje se, čím víc na ní člověk vyhraje. S mnohými tak hraje vskrytu, že dohraje hru dokonce, ještě než si toho všimnou.

I to nejnepřirozenější je příroda, i to nejneoteasanější šosáctví má něco z jejího génia. Kdo ji neuvidí všude, neuvidí ji nikde opravdu.

Miluje sama sebe a věčně na sobě spočívá nespočetnými pohledy i srdci. Rozčlenila sama sebe, aby se mohla sama sebou kochat. Neustále dává vyrůst novým požitkářům, nenasytně, aby se sdělila.

Raduje se z iluze. Kdo tuto v sobě nebo v jiných zničí, toho trestá jako ten nejpřísnější tyran. Kdo ji s důvěrou následuje, toho tiskne jako dítě na své srdce.

Jejích dětí je bezpočet. K žádnému není skoupá všude, má však oblíbence, ke kterým je šetrná a kterým mnohé obětuje. Vše veliké bere pod svou ochranu.

Svým stvořením dává vyprýštit z nicoty a neřekne jim, odkud přicházejí a kam jdou. Mají jen jít; cestu zná ona.

Má málo popudů, však nikdy opotřebované, vždy účinné, vždy mnohotvárné.

Její představení je vždy nové, protože si tvoří vždy nové obecnstvo. Život je jejím nejkrásnějším vynálezem a smrt je její trik, jak mít mnoho života.

Zahaluje člověka do přítomnosti a věčně ho pobízí ke světlu. Připoutává ho k zemi, dělá ho pomalým a těžkým a zas a znova ho vybízí, aby se vzepjal.

Dává potřeby, neboť miluje pohyb. Záruk, že potřebuje tak málo, aby všeho toho pohybu dosáhla. Každá potřeba je dobrodíním; rychle uspokojená, rychle opět probuzená. Přidá-li jednu navíc, je to nový pramen radosti; brzy však opět nalezne rovnováhu.

V každém okamžiku vybíhá k nejděšímu běhu a v každém okamžiku je u cíle.

Je marnivost sama, ne však pro nás, u kterých si získala tu největší důležitost.

Každé dítě nechá, ať se na ní činí, každého poštelce, ať o ní soudí, tisíce, ať po ní tupě jdou a nic nevidí, a ze všech má radost a na každém si něco vezme.

Člověk je poslušen jejích zákonů, i když jedná proti nim; působí s ní, i když chce působit proti ní.

Že všechno, co dává, činí dobrodíním, neboť to teprve dělá nepostradatelným. Váhá, aby po ní člověk toužil; spěchá, aby se jí nenasytil.

Nemá jazyka ani řeči, však tvoří jazyky a srdce, kterými cítí a mluví.

Její korunou je láska. Jedině láskou se jí člověk přiblíží. Vytváří propasti mezi všemi stvořeními a všechno touží po spojení. Všechno izolovala, aby vše přivedla k sobě. Několika doušky z poháru lásky se odškodní za život plný námahy.

Je vším. Odměňuje sama sebe a trestá sama sebe s radostí a trápí sama sebe. Je drsná i mírná, líbezná i strašlivá, bezbranná i všemocná. Vše v ní neustále existuje. Minulost a budoucnost nezná. Přítomnost jí je věčností. Je dobrotivá. Chválím ji s celým jejím dílem. Je moudrá a tichá. Žádné vysvětlení jí člověk nevyrvé z těla, žádný dar si na ní nevyvzdoruje, který ona sama dobrovolně nevydá. Je lživá, ale k dobrému cíli, a nejlepší je její lži si nevšimnout.

Je celá, a přece nikdy nedokonaná. Svou hru může hrát dál a dál.

Každému se ukáže ve vlastní podobě. Skrývá se v tisíci jménech a termínech a je přec stále táž.

Zavedla mne sem a bude to zase ona, kdo mne také vyvede. Svěřuji se jí. Nechť si se mnou hraje. Svě dílo nebude nenávidět. Nemluvil jsem o ní. Ne, co je pravdou a co ne, vše pronesla ona. Všechno je její vina, všechno její zásluha.

*Hymnus
na přírodu*

Johann Wolfgang Goethe
Přeložil Radomil Hradil

Milí čtenáři!

Deváté číslo časopisu *Valeriána*, do jehož čtení jste se právě dali, jsme se rozhodli věnovat ekologii, vztahu člověka a přírody. V naší společnosti se setkáváme se dvěma extrémními názory. Ten první: příroda je zde i se svými zdroji, aby člověku sloužila. Je třeba ji ovládnout a využít. Ten druhý: Člověk - ať dělá, co dělá - přírodu poškozujeme a rozdíl je jen v tom, jakou měrou. Přírodu je třeba před člověkem chránit. S trochou nadsázky to kdysi vyjádřil jeden "ochránce přírody": "Lidi vystřelit, kraj zalesnit a zamedvědit!" Většina lidí si pak otázku vztahu člověka a přírody neklade vůbec, což ve svých praktických důsledcích vede k prvnímu ze zmíněných postojů.

Díky této polarizaci názorů to pak vypadá tak, že zde máme na jedné straně plochy intenzivně např. zemědělsky využívané, tedy tzv. agrární step, která je pro člověka značně nehostinná, na druhé straně pak chráněné oblasti, kde se člověk může pohybovat jen v rámci přísných omezení. Ideální střed, tedy vyvážená kulturní krajina, zvoucí k procházce a odpočinku, chybí.

V této *Valeriáně* bychom tedy chtěli hledat možnosti zdravého soužití, partnerství člověka s přírodou. Chtěli bychom hledat nové cesty ochrany i využívání přírody, cesty péče o přírodu. Nechceme být přitom časopisem přírodovědeckým v onom klasickém materialistickém pojetí. Vždyť podle tohoto pojetí se člověk od ostatních přírodních říší nijak zvlášť neodlišuje, je jen jedním z mnoha živočišných druhů. Ba nemá ani instinkty, které by ho vedly a proto je jeho činnost jen destruktivní. Žádné (jiné) zvíře nedokáže skutečně ohrozit existenci vlastního nebo jiných druhů, jen člověk. Takový názor vede právě k tomu, že člověk je považován za nepodařený výtvar přírody, před kterým je přírodu třeba chránit. My se však domníváme, že člověk se od ostatní přírody výrazně odlišuje, a to především možnostmi svobodného, pouze vlastní úvahou podmiňovaného jednání. Svoboda, za kterou musel zaplatit onou ztrátou instinktů. Podle nás však z toho pro něj vyplývá nikoli právo brát, nýbrž především povinnost dávat, odpovědnost vůči ostatnímu Stvoření. Péče o krajinu a přírodu by pak neměla spočívat v konzervaci původního přírodního stavu, což je v podmínkách střední Evropy stejně iluzí, nýbrž v utváření, citlivém kreativním formování krajiny kulturní, skýtající podmínky k životu člověku, přírodě i Zemi vůbec.

Jakákoli však bude naše činnost ve prospěch životního prostředí, nikdy bychom neměli zapomínat na vnitřní práci, poctivé třibení vlastního nitra. Neboť význam pro okolní svět nemá jen mé vnější činy, nýbrž i to, co se děje uvnitř mne. Mé myšlenky a city. Také na jevišti mé vlastní duše se určují dějiny světa. Nynější i budoucí. Každá moje myšlenka, každý můj cit jsou síly působící reálně ve vnějším světě. K tomu dospěje každý, kdo nechápe svět čistě materialisticky. Každý, kdo pozná, že základem není hmota, ale duch. Že duchovní pochody určují dění ve hmotném světě.

Valeriána je čtením pro přátele biologicko-dynamického zemědělství. Chce být přitom časopisem spirituálním, anthroposoficky orientovaným, nevyhýbáme se však ani článkům od autorů stojících mimo anthroposofii. Jedním z nich je např. Marko Pogačnik. Výrazy, které používá, ale především také postupy jeho práce se mnohdy s anthroposofií rozcházejí. Přesto se domníváme, že by bylo k naší veliké škodě jenom proto jeho poznatky přehlížet.

Dostatek síly a vytrvalosti při třibení sebe ve prospěch světa, jakož i při přetváření světa ve prospěch sebe, při vnitřní i vnější ekologické práci nám všem za redakci *Valeriány* přeje

Radomil Hradil

Partnerství s přírodou

Andreas Suchantke

Přeložil Radomil Hradil

Výňatky z knihy *Partnerschaft mit der Natur*, Verlag Urachhaus, Stuttgart 1993

Kulturní krajina jako ekologický organismus

Výzkum i ochrana přírody a krajiny se začínají pomalu zajímat nejen o druhy zvířat a rostlin ohrožené vyhynutím, ale zaměřují stále více svou pozornost i na ohroženou a všude vytlačovanou tradiční či historickou kulturní krajinu. Činí tak na základě rostoucího poznání, že mnohé tzv. původní kulturní krajiny, vyznačující se velkou druhovou pestrostí, byly ve skutečnosti vytvořeny člověkem.

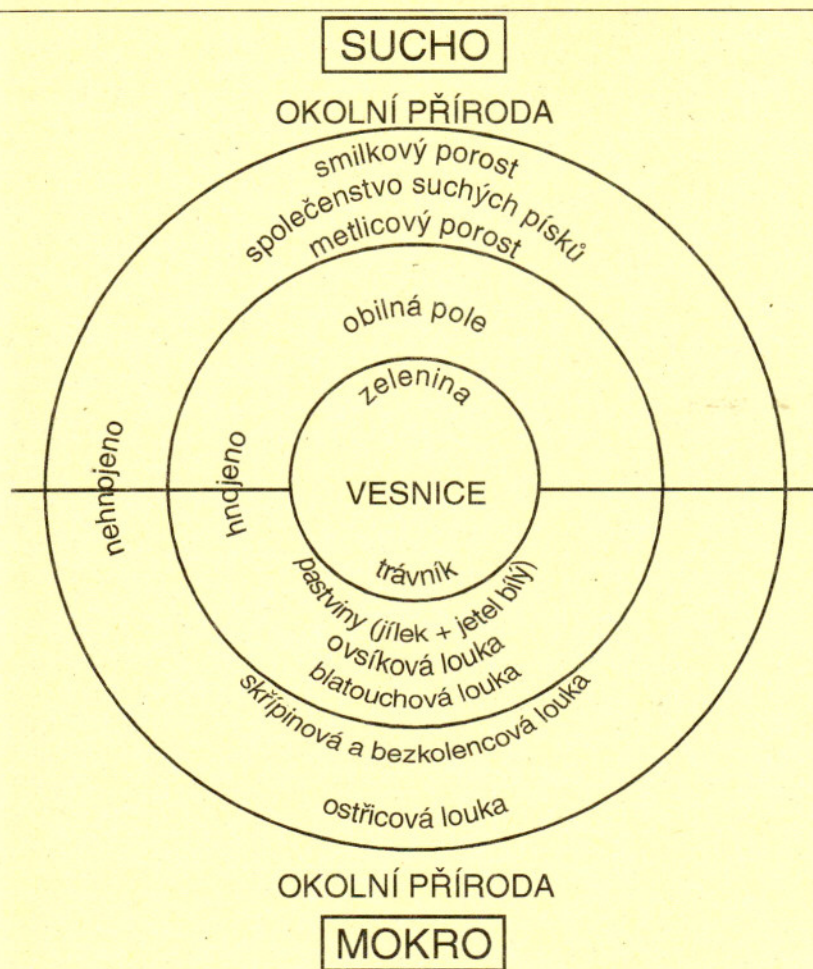
Vznik původní rolnické kulturní krajiny skutečně představuje novotvorbu krajinných forem, které ve střední Evropě původně neexistovaly. Zemědělské užitkové plochy jsou otevřené a nezalesněné, tedy pole, louky, pastviny, a ty před vymýcením lesa člověkem neexistovaly.

Jak vůbec vypadala tato kulturní krajina, která se poznenáhlu utvářela a v průběhu tisíciletí se stále více rozšiřovala na úkor krajiny přírodní? Ať už byla jakákoli, základní motiv zůstával v každém případě nezměněný a zachoval se až do nejnovější doby, motiv, který byl nezaměnitelně charakteristický již pro nejranější sídliště mladší doby kamenné a který nalézáme i v dnešních pozůstatcích historické rolnické krajiny: rozmanité členění a diferenciaci, mizící teprve v moderní agrární stepi sestávající ze scelených pozemků a monokultur. Tato pestrost krajiny je od samého začátku výrazným protikladem jednotvárnosti původně převládajícího lesa.

Střídají se tu pole pšenice nebo žita s hony ovsa, fazolí a řepy, přerušované úhorem, na kterém se rozvíjí bujný porost kvetoucích bylin. Mezi tím se rozkládají pastviny s pasoucím se skotem a tu a tam nějakým koněm, hledajícím během poledního horka stín pod rozložitým dubem. Na okraji polí se táhnou valy z posbíraného kamení, porostlé ostružinami a divokými růžemi; křoví z trnek, lísek a hlohu rámuje zelené louky a malý potůček, vinoucí se krajinou, je obrostlý olšemi a vrbami. Na loukách za potokem stojí jabloně, hrušně i osamělé třešně. U domku malá zahrádka oplocená před návštěvou zajíců a srnek, u plotu stojí pestré slézy, vysoká ostrožka a keře růží. Na protější straně, za hranicí polí začíná nízký les - malé skrčené stromky, často spíš křoví, vyrůstající zřejmě z pařezů poražených stromů, slouží jako palivo na zimu. Navazující vysoký les je zdrojem stavebního dřeva a materiálu na opravy domu a nářadí.

Je to celý svět v malém, hojnost krajinných forem, drobných biotopů, z nichž každý má svůj vlastní svět rostlin a zvířat. To vše není ale rozloženo bez jakéhokoli řádu a náhodně, daleko spíš je zde v základu určitý řád, diktovaný právě tak hospodářskými potřebami člověka jako ekologickými podmínkami přírody.

Kulturní krajinu můžeme právem označit za organismus, za ekologický organismus. Jako každý biologický systém, či lépe: jako každý organismus se kulturní krajina člení na dva antagonistické funkční póly, které se však jen zdánlivě vzájemně vylučují, ve skutečnosti ale působí spolu v synergii.

Přechod kultury do okolní přírody. Schéma uspořádání rostlinných společenstev

Z biologie známe pojmy animální a vegetativní pól organismu. Ve vegetativní oblasti se odehrávají procesy výstavby, regenerace a reprodukce, v animálním neboli smyslově nervovém pólu dominují naproti tomu pochody odbourávání. Jako prostředník, který neustálým přísunem živin a kyslíku vyrovnává odbourávání, vsouvá se mezi tyto póly cirkulační a respirační systém. Nesmíme se samozřejmě dopustit oné chyby, že bychom dali rovnítko mezi kulturní krajinu a organismus zvířete nebo člověka, zrovna tak jako se organismus jednobuněčný nerovná vysoce diferencovanému organismu mnohobuněčnému. A přesto nalézáme na všech těchto rozdílných úrovních shodné tvárné motivy, jako např. motiv právě naznačené trojčlennosti. Konec konců je to právě klasická ekologie, kdo už dávno objevil základní trojčlennost každého ekosystému, totiž souhru *producentů* (zelených rostlin vytvářejících organickou hmotu) a *reducentů* neboli *destruentů* (houby, bakterie), synergicky spolupůsobících antagonistů, mezi než se začleňují *konzumenti* (zvířata a člověk), u nichž jsou procesy výstavby a odbourávání přibližně v rovnováze.

Vahle na to navazuje následující úvahou (Suchantke cituje z práce H. C. Vahleho *Idea kulturní krajiny na příkladu severozápadního Německa*, 1991): "Díky kulturní činnosti člověka je katastr obce polarizován na oblast, v níž převládají vegetativní síly, a oblast, v níž jsou vegetativní síly utlumeny. V druhé z nich se zato může projevit něco, co by ve vegetativním pólu nebylo možné.

V této souvislosti je totiž zajímavé, že se rostlinná společenstva na plochách v blízkosti vesnice v různých krajinách sotva odlišují. Trávníky a pastviny z jílku a jetele bílého (o pěstované zelenině ani nemluvě) mají překvapivě homogenní druhové složení, lhostejno, zda rostou na vápně, jílu nebo na písku, na suchých nebo vlhkých půdách. Specifika krajiny zde mizí, rostlinná společenstva jsou vlastně jen výrazem pastevního hospodaření. Mohli bychom říci, že jsou v tom, co představují, orientovaná směrem dovnitř k vesnici s jejím chovem skotu a téměř vůbec k okolní přírodě.

Jinak je tomu u rostlinného společenstva ve vnějším kruhu. Ta jsou sice ovlivněna lidským hospodařením, avšak takovým způsobem, že svým utvářením výtečně odrážejí charakter přírody převládající

cí na daném území. Pozoruhodné přitom je, že díky člověkem způsobenému odběru živin je možný přesný opak toho, co představuje na živiny bohatá pastvina z jílku a jetele bílého, totiž velmi citlivá reakce vegetace na ty nejmenší rozdíly ve stanovištních podmínkách. Člověkem podmíněná vegetace vnějšího kruhu kulturní krajiny tak odráží krajinné poměry mnohem intenzivněji, než by to bylo možné přirozenou vegetací.

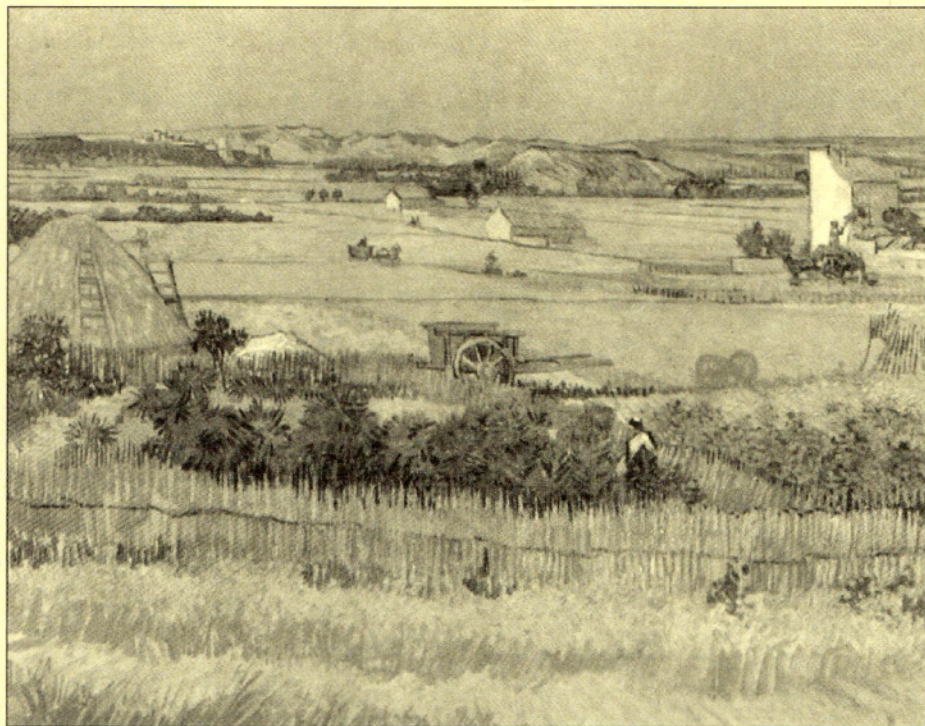
V podstatě se má k celku kulturní krajiny tak, jak se mají smyslové orgány k organismu. Smyslové orgány jsou částí organismu a bez něj nemyslitelné, k tomu, čím jsou, jsou však utvářeny zvenčí silami okolí. Tak jako je oko utvářeno světlem a ucho tóny, tak utvářejí síly místní přírody rostlinná společenstva vnějšího kruhu kulturní krajiny...

Protipólem k tomu by pak byly "intenzivně vegetativně žijící rostlinná společenstva" v centru kulturní krajiny. Mezi obě se vsouvá zprostředkující systém představovaný "těmi rostlinnými společenstvy..., která oba tyto póly navzájem spojují, totiž obilnými poli a sečenými loukami. Z hlediska podoby vegetace je to celkem smysluplné. Ve vlhčí části jsou to louky bohatější na živiny, které zprostředkují mezi »metabolickými« rostlinnými společenstvy pastvin a »nervově smyslovými« společenstvy skřípinových a bezkolencových luk a ostřicových mokřin. Spodní vrstva lučního porostu sestávající z širokolistých bylin přitom stojí blíže pólu látkové výměny, horní patro z trav a jiných rostlin přímých, podlouhlých tvarů pólu smyslově nervovému."

Ochrana přírody se musí stát péčí o přírodu

(V knize následuje po kapitole o vývoji kulturní krajiny ve středověku kapitola o odcizení člověka a přírody s rozvojem průmyslu a měst, tyto části však pro nedostatek místa vynecháváme - redakce)

Sotva bylo - jak se zdá - alespoň částečně překonáno odcizení přírody a člověka, objevuje se znovu: v podobě ochrany přírody, která chce chránit přírodu před člověkem. Kartesianismus tentokrát s takřka obráceným znaménkem, který dokáže vidět pokrok evoluce jedině tehdy, je-li chráněna před rušivým činitelem jménem člověk. Důsledkem jsou přírodní rezervace se zákazem vstupu. Separace člověka a přírody jako alternativa ke konfrontaci je nanejvýš problematickým řešením, které budí dojem, že je jen málo promyšlené a vědecky sotva fundované. Skuteč-

Vincent van Gogh: Zelinářské zahrady

ně neexistuje nikde vědecká teorie ochrany přírody, pouze názory a ospravedlnění, při nichž jsou používány všechna možná zdůvodnění a pomocné konstrukce. Ani ekologie neposkytuje odůvodnění, protože nezná žádná měřítka hodnot. Vědecká ekologie zkoumá, co je, a nikoli co by být mělo; přitom je lhostejné, zda se jedná o životní společenstvo deštěného pralesa nebo smetiště (které konec konců poskytuje útočiště bohatému bakteriálnímu životu). Že může naproti tomu poskytnout návody k jednání, je něco jiného a není to odpovědí na otázku zdůvodnitelnosti ochrany přírody. O té se většinou mlčí, protože záměr chránit přírodu bezprostředně přesvědčuje: ochrana přírody je dobrá věc, je důležitá a proto populární. Otázka, zda je vůbec možná nebo v praktikované podobě smysluplná, zůstává bez odpovědi. Některé z otázek, které by bylo nutně třeba objasnit, budou zmíněny v další části knihy. Všechny nakonec ústí v požadavek překonat antagonismus antropocentrické ochrany životního prostředí a ekocentrické ochrany přírody.

Uvedme si nejprve ten fakt, že mnohé v ochraně přírody zůstává bez účinku, neodpovídá daným podmínkám nebo má čistě funkci alibi - problematika, která se zatím vůbec nedotýká otázky smyslu, nýbrž jen a pouze provádění a realizace. Na území staré SRN bylo v roce 1986 2594 přírodních rezervací. To by mohlo vzbuzovat dojem, že Německo je zemí pokrytou převážně prapůvodní přírodou. Chyba lávky - celková plocha těchto chráněných

oblastí byla 1,2 procenta plochy státu! Ačkoli více jak polovina těchto území přibyla teprve v posledních 15 letech, zvětšila se celková plocha jen nepodstatně. Chráněné krajinné oblasti jsou tak čím dál menší, až mají nakonec rozlohu kapsníku. To je právě tak výrazem nadměrného využívání krajiny, v níž se už sotva najdou neobdělávané plochy, jako i narůstající nesmyslnosti těchto snah. Každá krajina je prostřednictvím vzduchu a půdy v intenzivním kontaktu se svým okolím; čím menší je daný areál, tím menší jsou jeho obranné síly.

Stále ještě, ba víc než kdy dřív platí, co už v roce 1911 poznamenal Hermann Löns ke snahám ochránců přírody: *"Je to sice hezké, když se chrání několik malých jednotlivostí, větší význam pro veřejnost však toto zřizování památníků přírody nemá. Ochrana přírody, jakou dnes máme, je jen takové hračkování. Likvidaci přírody nelze naproti tomu upřít přímo geniální velkorysost. Likvidace přírody pracuje >>en gros<<, ochrana přírody >>en detail<<. Jeden by se skoro vztekl, když vidí to příšerné znetvoření německé krajiny..."*

Skutečnost naprosté neúčinnosti ochrany přírody v současně praktikované podobě by vlastně měla být podnětem k tomu, aby byl celý koncept od základů přepracován a aby se hledaly alternativy nebo alespoň možnosti zlepšení. V současné podobě ochrana přírody víc škodí než prospívá. Proklamovaných cílů se nedosahuje, veřejnost však získává klamný dojem, že se pro přírodu něco dělá.

Důkladné přezkoumání by rychle lokalizovalo problémy tam, kde skutečně jsou: v osudně chybném vývoji zemědělství a politiky, která za ním stojí. Převrácení agrikultury v opak toho, čím byla původně - tvůrcem naší bohaté kulturní krajiny, v níž se příroda a kultura spojovaly v jedinečné syntéze v jeden celek - v ničiteli přírody i (rolnické) kultury je vedle průmyslu a motorismu hlavní příčinou velikého vymírání. To by mělo s větší silou než tomu bylo doposud proniknout do vědomí veřejnosti, v níž se diskuse příliš jednostranně antropocentricky soustřeďuje na průmysl a výfukové plyny, jejichž veliká spoluvina tím v žádném případě nemá být zastírána.

Umělý rozklad živého světa na dvě oddělené oblasti, které spolu nemají nic do činění a u kterých jedna představuje popření druhé, je skutečností odcizená konstrukce a vyložený nesmysl. Zatímco v jedné, té větší části, se bude bez okolků ničit, zůstane v druhé (menší) nenarušená, původní příroda zdánlivě uchována, natrvalo však přirozeně nemůže přežít.

Skutečnost, že u nás (v Německu - pozn. překl.) - s výjimkou několika zbylých rašelinišť a nepřístupných alpských poloh - neexistují původní, člověkem nedotknuté krajiny, by nás měla vést k zamyšlení. Vždyť to znamená, že také většina přírodních rezervací zahrnuje staré kulturní krajiny, takže v nich je vlastně praktikována ochrana kulturní krajiny. To ale znamená, že ekologicky šetrné, mnohostranné zemědělství by v mnoha směrech mělo charakter ochrany přírody, navíc ochrany mnohem účinnější, než jak je dnes možné. Agrochemie by byla redukována na minimální míru nebo úplně vynechána, vyklízení krajiny by přestalo, nehledě ani na jiné přednosti, totiž přednosti národohospodářské, kterým se budeme věnovat v poslední kapitole knihy.

Separace do dvou oblastí je nepřijatelná a konec konců odsouzená k nezdaru ještě z jiného důvodu. Mám na mysli vyloučení lidí, které spočívá na dostatečně známém přesvědčení mnoha ochránců přírody o výlučně negativní roli člověka vůči přírodě. Jedním z důsledků toho je především ve venkovských oblastech široce rozšířené nepochopení až k více či méně otevřenému nepřátelství nebo vědomému ignorování ochrany přírody, především jedná-li se u daného pozemku o soukromé nebo obecní vlastnictví.

Takto pojatá ochrana přírody je v podstatě člověku nepřátelská, především ale nedemokratická a typicky vrchnostensko-státní: obyvatelstvo není tázáno, na rozhodování se nepodílí, je vyloučeno. Taková přírodní rezervace zůstane vždy neakceptovaným cizím tělesem.